

ВИСОКА ПОСЛОВНА ШКОЛА
СТРУКОВНИХ СТУДИЈА – БЛАЦЕ
Часопис из области економије, менаџмента и
информатике „БизИнфо“
Број 2/2010, стр. 23-29
Адреса: Краља Петра I, бр.70, 18420 Блаце

МОГУЋНОСТ ПРИМЕНЕ КОРПОРАТИВНОГ УПРАВЉАЊА У ЈАВНИМ ПРЕДУЗЕЋИМА СРБИЈЕ

POSSIBILITIES FOR CORPORATE GOVERNANCE IN PUBLIC ENTERPRISES IN SERBIA

Валентина Мирковић, Горан Перић
Висока пословна школа струковних студија, Блаце
Александар Јокић
Електропривреда Србије

Резиме: У покушају да установи тржишно оријентисану економију у постсоцијалистичком периоду (попут осталих транзиционих економија) Србија се суочила (и суочава се) са озбиљним изазовима креирања економског система, формирања адекватних и неопходних институција и увођење реда у друштву са циљем побољшања економских перформанси. У том контексту, корпоративно управљање је уочено као круцијални део процеса реформи. Репорме су посебно нужне у јавном сектору, посебно са становишта побољшања управљања у предузећима чији је власник у потпуности, или делимично држава.

Кључне речи: корпоративно управљање, јавна предузећа, друштвено одговорно пословање.

Summary: In an attempt to establish a market-oriented economy in the post-socialist period (like other transition economies) Serbia faced (and faces) to the serious challenges of creating economic system, formation of appropriate and necessary institutions and the introduction of order in society with the aim of improving economic performance. In this context, corporate governance has been seen as a crucial part of the reform process. The reforms are particularly necessary in the public sector, especially from the standpoint of

improving management in enterprises owned fully or partially by the state.

Keywords: *corporate governance, public companies, corporate social responsibility.*

УВОД

Корпоративно управљање, транспарентност, друштвено одговорно пословање, привлачење инвеститора и јачање тржишне позиције су само неки од изазова за велика предузећа. Највећи број великих система односно корпорација су акционарска друштва. Корпоративно управљање, са друге стране, заснива се на одговорности менаџмента и транспарентности пословања, извештавању свих акционара и њиховом укључивању у доношењу важних пословних одлука.

Суштина проблема своди се на стварање механизма који ће обезбедити да менаџмент ради у корист предузећа, власника, запослених, државе и других интересних група. *Леонардо Пеклар*⁸ сматра да је корпоративно управљање систем искустава и кућног васпитања глобалне економије. Без корпоративног управљања, велики системи би изгубили компас “ у водама тржишне економије”. Уколико су правила корпоративног управљања прихваћена, јасна и разумљива, инвеститори су спремни да улажу што омогућава раст и развој корпорације. Даље, корпоративно управљање је важно за запослене јер, успешна фирма осигурава запосленима радно место и будућност. Важно је и за државу и за локалну заједницу јер само успешне фирме плаћају порезе, а земља се развија кроз додатну вредност која се ствара у тим фирмама. На путу унапређења корпоративног управљања наши велики системи се налазе тек десетак година, док је у западним земљама то искуство дуго 400 година. Из тог разлога неопходно је интензивније прихватање и развијање техника и метода корпоративног управљања како би се обезбедила конкурентност великих система а затим и целе српске привреде.

⁸Пеклар Леонардо, је председник управног одбора словеначке корпорације „Социус“, која се доста ангажује на ширењу идеје корпоративног управљања у Србији и региону.

1. КОРПОРАТИВНО УПРАВЉАЊЕ У ЈАВНИМ ПРЕДУЗЕЋИМА СРБИЈЕ

Корпоративно управљање је неопходно у свим фирмама без обзира да ли се котирају на берзи или не, а посебна пажња се посвећује корпоративном управљању у фирмама које су у власништву државе у којима се углавном краткорочни интереси политике сукобљавају са дугорочним интересима фирме.

Већина истраживања везана за област корпоративног управљања показује да постоји изразито позитивна корелација између корпорација које примењују принципе доброг корпоративног управљања и ефикасности тих система. Посебно се потенцира потреба примене корпоративног управљања у јавним корпорацијама. Наиме, сматра се да је најбољи модел за јавне корпорације јавно приватно власништво (комбинација државног власништва и власништва банака и инвестиционих фондова). На тај начин се осигурава контрола менаџмента а држава има значајно учешће у власништву и контроли над природним ресурсима. Идеја је да се у велика јавна предузећа уведу велики корпорацијски инвестициони фондови како би се ојачала њихова конкурентска моћ. Јавна предузећа се налазе у жижи јавности како економске тако и политичке. Иначе, по дефиницији јавна предузећа су она која обављају делатност од општег интереса⁹ а које формира држава (односно јединица локалне самоуправе).

У Србији, постоји укупно око 550 јавних предузећа од којих 17 спадају у ред републичких великих јавних предузећа: ЕПС- Електропривреда Србије, ЕМС- Електрична мрежа Србије, ЈП ПЕУ-Јавно предузеће за подземну експлоатацију угља Ресавица, НИС-Нафтна индустрија Србије, Србијагас, Транснафта, Железнице Србије, ЈАТ, Аеродром “Никола Тесла” Јавно предузеће Пuteви Србије, ЈП ПТТ Србије, Телеком Србија, Скијалишта Србије, Србијашуме, Војводинашуме, Србијаводе и Воде Војводине. Ова предузећа у 2006. години према подацима Републичког завода за развој, запошљавају 108.845 радника и

⁹ Као што су: производња, пренос и дистрибуција електричне енергије, производња и прерада угља, производња, прерада и транспорт и дистрибуција нафте и природног и течного гаса, железничког, поштанског и ваздушног саобраћаја, телекомуникације и слично.

остварују око 9 милијарди евра укупног прихода. У 2006. години и код тих предузећа (као и у целокупној привреди) по први пут од почетка транзиције исказује се позитиван нето финансијски резултат¹⁰ око 396 милиона евра. По обиму пословања посебно се истичу ЕПС, НИС и Телеком (табела1.)

Табела 1. Изабрана јавна предузећа, основни параметри пословања, 2003. и 2006. године

	ЕПС		НИС		ТЕЛЕКОМ		ЖЕЛЕЗНИЦЕ		ЈАТ	
	2003	2006	2003	2006	2003	2006	2003	2006	2003	2006
Број запослених	43.186	31.147	17.669	13.152	13.060	10.639	29.852	21.604	3.870	1.930
			У МИЛИОНИМА ЕВРА							
Капитал	6.137	7.830	645	1.113	1.684	1.173	3.826	2.012	15	0
Укупна актива	8.122	9.706	2.879	3.098	1.817	1.521	4.417	2.732	268	245
Инвестиције	117	181	75	67	248	256	68	33	7	1
Укупни приходи	2.724	3.288	2.937	3.348	672	794	293	314	196	200
Нето добит/ губитак	-71	194	102	82	103	176	-197	-85	0	4

Извор: Анализа јавних предузећа у 2006. години, Републички завод за развој

Напомена: прерачунавање у евре рађено је по срдењем курсу за дату годину.

Јачање конкурентности јавних предузећа могуће је кроз заокрет њиховог вођења у смислу њиховог економског пословања и поштовања тржишних законитости. У том смислу корпоративно управљање добија на значају и у јавном сектору. Први корак ка економском пословању био је доношење Закона којима се обављање већина инфраструктурних делатности на нивоу Републике регулише у складу са праксом тржишних привреда. Такође, формирана су независна регулаторна тела за области телекомуникације (Републичка Агенција за Телекомуникације - РАТЕЛ, Републичка Радиодифузна Агенција - РРА) и енергетике (Агенција за енергетику Републике Србије, Агенција за енергетску ефикасност). То је омогућило стварање примарног регулаторног оквира за економско пословање јавних предузећа, који је још увек непотпун, будући да је управо улога независних

¹⁰ У 2006.години 14 великих јавних предузећа остварило је добит а само 3 губитак: Железнице Србије, Путеви Србије и ПЕУ Ресавица.

регулаторних агенција развој подзаконске регулативе која још увек није окончана.

Спроведене реформе омогућиле су унапређење пословања јавних предузећа али још увек ове делатности заостају за развијеним земљама и за регионалним окружењима, па представљају ограничавајући фактор за привредни раст. При томе, посебно треба истаћи ниску способност државе да управља јавним предузећима (чак и у односу на не баш висок међународни ниво), раширеност корупције и недوماћинског пословања, што представља мотив за приватизацију истих и побољшање управљања њима.

Реформа инфраструктурних делатности има за циљ: раст доступности и квалитета услуга, увођење нових услуга, усклађивање цена са оправданим трошковима и смањење загађења животне средине односно једном речју модернизацију. Остварење тог циља је неопходан услов и подстицајни фактор за приватне инвестиције у другим секторима привреде. Унапређење управљања у јавним предузећима треба да омогући њихову већу ефикасност. Наиме, карактеристика досадашњег управљања јавним предузећима је непрофесионализам који доводи до уништавања њихове вредности, кашњења у модернизацији, ниске ефикасности и губљења тржишне утакмице. У том смислу приватизација представља једино делотворно решење за неекономско управљање јер доводи до професионализације менаџмента и боље контроле предузећа. Осим тога, то је и начин за докапитализацију јавних предузећа, инвестирање у њих што доводи до развоја и продубљивања тржишта хартија од вредности. Дакле, корпоративно управљање ће омогућити конкурентно пословање јавним корпорацијама а њихова ефикасност обезбеђује развој тржишта капитала кроз нове могућности за инвестирање широким слојевима становништва и институционалним инвеститорима.

Јавна предузећа ће у одређеном периоду, а не и трајно, бити у значајном или већинском власништву државе. У том смислу од велике важности је да се унапреде власничка и управљачка улога државе. То подразумева широки спектар мера почев од стратешких докумената до контроле кључних параметара текућег пословања (плате, цене, запошљавање, инвестиције, задуживање).

Посебно је важно, обзиром на досадашње искуство да се изграде механизми за спречавање разних облика економских нерационалности (штетни уговори, низак квалитет инвестиционих радова, дисперзија делатности) који су често повезани са корупцијом, као и да се обезбеди континуиран раст обима и проширење асортимана услуга.

Оно што је нужно је “деполитизација” јавних предузећа у државном власништву. Наиме, изборни систем у Републици Србији доводи до формирања коалиционих влада које у расподели моћи деле и функције у јавним предузећима. У том случају отежана је могућност контроле пословања ових система. Што се приватизационе стратегије тиче, сматра се да нека предузећа (попут ЕМС или ПТТ) треба задржати у државном власништву а да се омогући улазак приватног сектора и приватизација ЕПС-а, аеродрома “Никола Тесла” ЈАТ-а, Телекома и Галенике.¹¹ Такође, сматра се да јавна предузећа која захтевају значајна инвестициона улагања која не могу сама обезбедити треба продати стратешком партнеру – вероватно страном предузећу.¹²

Један део акција великих јавних предузећа треба понудити преко берзе јер понуда квалитетних и ликвидних акција неопходно је да би се оствариле нове могућности за улагање грађана Србије, инвестиционих и пензијских фондова, као и других правних лица, што би допринело развоју и продубљивању финансијског тржишта.

ЗАКЉУЧАК

Увођење и унапређење корпоративног управљања у јавним предузећима (пре али и након њихове делимичне или потпуне приватизације) представља један од битних задатака у процесу изградње модерне тржишне привреде у Србији. Јавна предузећа су битан фактор у развоју земље што значи да њихово лоше

¹¹ Прва фаза приватизације је кренула бесплатном поделом акција грађанима 01.01.2008. године. Биће подељено 10-15% акција уз равноправан третман и запослених и осталих грађана Србије.

¹² Сматра се да је приватизација у форми продаје стратешком партнеру пожељна у случају ПЕУ-а и ЈАТ-а.

вођење може успорити раст и развој а добро и ефикасно управљање омогућити њихову већу ефикасност, што је “мотор” за развој целокупне привреде. Циљ унапређења корпоративног управљања у Србији је, пре свега, обезбедити дугорочан и одржив економски развој кроз стварање конкурентних и добро вођених предузећа. Наиме, једна економија се (у агрегатном смислу) састоји из предузећа и није могуће очекивати да она напредује и развија се док предузећа која је чине, лоше послују и остварују губитке. Дакле, економски развој је могуће остваривати тек када се унапреди корпоративно управљање у предузећима.

ЛИТЕРАТУРА

1. Анђелић, М., и др., *Увод у корпоративно управљање*, Београдска берза, Београд, 2004.
2. Бабић., В. *Корпоративно управљање у условима транзиције.: монографија*, Економски факултет, Крагујевац, 2004.
3. Бабић. В. *Корпоративно управљање у транзицији: власништво, контрола, менаџерске компетенције*, Економски факултет. Крагујевац. 2006.
4. Denčić-Mihajlov, K., Corporate Governance in Serbia: an overview of Recent Developments, Facta Universitatis, series:Economics and organization vol.3, Nmb 2, 2006,.
5. Шешкар, Л., *Корпоративно управљање у Србији*, Шести округли сто пакта за стабилност Југоисточне Европе, Истанбул, 2006.

